

ПРО МОГО БРАТА ІВАНА

(Замість некролога)

У ч. 3 за травень-червень 1972 р. київського журналу "Мовознавство" надруковано статтю мого брата Івана "Про словосполучення з дієсловами "опанувати" та "оволодіти", а прізвище автора взято в жалобні рамці. У примітці до цієї статті редакція "Мовознавства" висловила "глибоку скорботу з приводу смерті її автора — одного з найстаріших українських мовознавців, завідуючого (? — В. Ч.) кафедрою української мови Ніженського підінституту, що сталася в січні 1972 р.". Як бачимо, редактори "Мовознавства" полінувалися навіть зателефонувати до недалекого від Києва Ніжена, щоб довідатися, якого числа в січні небіжчик помер. А що його назвали "одним з найстаріших українських мовознавців", то можна подумати, що він був бозна який старий, а це мені нагадало, що я вже "старезний", бо Іван був від мене на 4 чи 5 років молодший. Народився він 1904 (і це дає 5 років, бо я народився на початку 1900 р.) чи 1905 р., не пам'ятаю достеменно. А з чотирьох братів я був найстарший і, як виходить тепер, я пережив усіх їх. Молодший за мене на два роки Юхим помер від тифу на Полтавщині, як поїхав був туди під час голоду 1922 р. по хліб. Наступний після Івана Максима, що був військовим лікарем, загинув на фінському фронті під час другої світової війни. Наймолодший у нашій родині, що мала аж семеро дітей, Гаврило помер у дитячому віці від менінгіту чи якоїсь іншої такої хвороби. Пригадую, що я намалював його в своєму товстому зшиткові, куди записував свої ранні вірші, — як його, ще дитину, тримає на руках Максим, у Максима намалював навіть латку на коліні, а під цим зображенням я написав: "Максим держить Гаврилка". Було в нас три сестри: Гашка (Агафія), Марійка й Оленка. Гашка, вже заміжня, померла замолоду, її останні дні я зобразив в оповіданні "М'ясозаготівлі", бо то в неї "рідна влада" забрала вночі єдину корову. Про післявоєнну долю двох інших сестер мені нічого невідомо.

Брата Івана вважали й "дражнили" в сім'ї "кирпатим", але "кирпу" він мав не з народження: його вдарило лоша копитом попід ніс, підірвавши його низу, і від того в нього залишився під носом великий шрам. А з вусами я його ніколи не бачив. З його раннього дитинства я пригадую факт, який пізніше згадувано в родині як жарт чи курйоз. Наш батько був мистець з народження, якимсь чудом (я нічого про це не знаю, про це в сім'ї не говорено) він навчився малювати ікони і мав це як побічний фах у своєму житті, обмальовував цілі церкви, але він також цікавився всякими винаходами, фотографією тощо. Отож якийсь він вирішив був заснувати в селі фабрику цукерок. Для цього він випи-

сав з Варшави, що була тоді головним містом Привислянського краю Російської імперії, рецепта, як варити помадки. Варив він ті цукерки на припічку на звичайному таганкові (залізному триніжку), підкладаючи скіпки. Спочатку помадки не виходили, бо виходила з цукру та картопляної патоки склиста маса, а помадки ж, як відомо, — м'які, розсипчасті цукерки. Зварену масу батько розливав на низькому круглому столику, що на ньому наша родина звичайно обідала, а ми, ціла вервечка дітлахів, обсідали навколо і нетерпляче чекали, чи вийдуть з того дива цукерки. Та коли, нарешті, корж набрав вигляду м'яких цукерок і батько покраяв його на малі цеглинки, ми, куштуючи, мало не всі поїли. З цієї "фабрики" нічого не вийшло. але цю спробу "увічнив" Іван: він вирізав намол на лутці вікна напис: "крила хабрик", а це мало означати "Кирилова фабрика". За цей напис Іванові тоді перепало від батька, бо він попсував лутку тими великими, вирізаними в дереві літерами.

Коли того ж 1922 р. помер від голодного тифу й батько (а також і дід Юхим), а я ще раніш випав з родини, переселившись до міста, то Іван залишився був єдиним господарем у родині, зокрема, пригадую, орав двома коровами (бо коня вже тоді не було). Я влітку того року приїжджав додому на косовицю, але також заразився і захворів на тиф, та перебув цю хворобу вже в своїй міській новій родині (був уже одружений). Кінець кінцем, і Іван відірвався від родини, пішов учитися на вчителя, а після того якийсь час учителював по різних селах. На початку 30-их років він вступив до Дніпропетровського університету, а після закінчення його, залишився при ньому викладачем. Під час війни був мобілізований, але не загинув, бо, либонь, за станом здоров'я не надавався до фронтової служби (був хворий на печінку), а натомість копав вугілля в підмосковському вугільному басейні. Після війни, повернувся до своєї родини в Дніпропетровське (подружжя мало двох дітей — дівчинку й хлопця, але не знаю, чи вони живі). З різних згадок у тамтешніх публікаціях я довідався, вже на еміграції бувши, що він був керівником кафедри української літератури в Дніпропетровському університеті. Це, очевидно, не відповідало його справжньому покликанню, бо в наукових працях він більше схилився до мовознавства — не до літературознавства. Свої мовознавчі статті він друкував у журналах "Українська мова в школі", "Мовознавство". 1960 р. у видавництві Харківського університету вийшла його добра монографія "Прислівники в українській мові". Але його праця на посаді керівника кафедри літератури, мабуть, зумовила тему його доктор-

ської дисертації "Українська критика кінця XIX ст.", що її він захистив декілька років тому при Академії наук у Києві.

А втім, треба сказати, що й література не була йому чужа. Він же ще замолоду писав літературні твори — поезії й оповідання. Пригадую, що я бачив у нього великий рукопис якоїсь повісти, яка, проте, здається ніколи не була надрукована. Якийсь його вірш був надрукований у київському журналі "Життя й революція". Там же було надруковане його оповідання "Хліб". Це оповідання передруковано у Франції 1938 р. в збірнику "Ненависть", з підписом "Андроник Бушля" (це був Іванів псевдонім), і я його тепер маю. Воно для мене тим дорожче, що в ньому описано трагічне становище нашої родини 1922 р., справжні портрети батька, матері, сестри Гашки, Юхима, "старшого брата" Григора, тобто самого Івана (хоч він був молодший від Юхима), що тоді захворів був, згадано сестер Марійку й Оленку, а також смерть батька. Я цей момент описав в оповіданні "Зойк". Ще раніш Іванове оповідання "Зайва з'їжа" було надруковане в альманасі "Зоряно", що вийшов у Дніпетровському 1930 р. Цей альманас задумав був я, навіть обкладинку намалював, та як мене заарештовано 1929 р., то він, у покаліченому вже вигляді, вийшов без мене. А взагалі я Іванової творчості не знаю, бо, ще в СРСР будиши, не листувався з ним, щоб йому не шкодити: його ж часто допитували: "Де твій брат?" І він "заспокоював" допитувачів, кажучи, що я викладаю російську мову в Росії. Може й через мене йому довелося покинути Дніпропетровське та перевестися на роботу до Ніжена, де йому могли не вибавити очей братом-"злочинцем".

НАЙНОВІШІ ВИДАННЯ

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

Андієвська Емма. Герострати. Роман. Мюнхен, "Сучасність", 1971. 500 стор. Обкладинка Якова Гніздовського.

Емма Андієвська відома як поетка. А це ось появился її перший роман, правда, прозою написаний її добряга і симпатяга "Джалапіта". Цей роман можна б назвати філософічним романом — це спроба інтерпретації людини XX століття. Автор шукає відповіді на питання, що є рухом вчинків людини. Авторка володіє не об'якими стилістичними засобами і виявляє добре знання мови. Коли читаєш цей роман не вдумуєш, можеш погумати, що письменниця невіруюча. Але прочитавши вдумливо, бачиш, що письменниця віруюча людина — вона воює тільки із злом, нелогічністю, примітивізмом, зухвальством. Пам'ятаймо, що це філософічний роман другої половини XX століття.

Нові поезії 1969. Ч. 11. Нью-Йорк, В-во Нью-Йоркська Група, 1969. 112 стор. Обкладинка Юрія Солюя.

Одинадцятий випуск "Нових поезій" появился з запізненням. Крім поезій відомих поетів нью-йоркської групи, вміщено фотознімки творів модерних українських скульпторів. Шкода, що не зміщено поезій молодших поетів, крім Бабовала, бо знаємо, що є більше його розесників, які заявляють, що пишуть по-українськи тому, що на них мали вплив шестидесятники з України і нью-йоркська група. Отже, їхнє місце в "Нових поезіях".

Пономарьов О(лексій) М(ихайлович). **Розвиток капіталістичних відносин у промисловості України XVIII ст.** Львів, Видавництво Львівського університету, 1971. 183 стор. Тираж 2.000.

В монографії автор досліджує розвиток промисловості на Лівобережній і Слобідській Україні у XVIII ст. Він зосереджує свою увагу головним чином на вивченні початкових форм мануфактури, які він вважає основним осередком розвитку капіталістичних відносин у промисловості. Дослідники займаючись проблемою початку і зростання капіталізму в промисловості України XVIII ст. у першу чергу звернули увагу на посесійні, казенні і великі вотчинні мануфактури, на яких використовувалася переважно праця кріпаків. Однак капіталістичні відносини в них мали відсталі й недорозвинені форми. По суті, каже автор, це був своєрідний "прусський шлях" розвитку капіталізму в промисловості.

Значно ширше застосування наймана праця знайшла у початкових формах мануфактури. На жаль, початкові форми мануфактури все ще перебувають в стадії не дослідженій.

В монографії є такі розділи: Залізнорудне виробництво (рудні); Паперові млини (папірні); Винокурні, Селітряні варниці; Скляні заводи (гүти); Поташеві заводи (буди). Виробництво дьогтю; Цегельне і вапняне виробництво.

Кирчів Р(оман) Ф(едорович). **Український фольклор у польській літературі (період романтизму).** Київ, "Наукова думка", 1971. 275 стор.

Сліди польсько-українських культурних взаємин сягають десь середньовіччя. Один з найцікавіших проявів це звертання польських письменників до українських народних поетичних джерел. Традиції творчого використання українського фольклору в польському письменстві виявляли свою живучість протягом кількох століть. Але найхарактернішим, клясичним з цього погляду був період романтизму. Дослідженню ролі українського фольклору в польській літературі цього періоду присвячена ця монографія. Монографія, крім загального вступу, має великий розділ "Польський романтизм і Україна", далі розглядаються переклади, переспіви і переклади "зевончиків" (львівський осередок), осередок у Вільні, опісля діяльність польського фольклориста і літератора К. Вуйціцького, Т. Ленартовича, Т. Кшнівцького й ін. Поміщено також розвідки про поетичні трансформації фольклорних образів і мотивів у творчості Богдана Залеського і про творчість С. Гошинського і Мальчевського як репрезен-